

ประวัติของแคน อัครเครื่องดนตรีอีสาน

นำเสนอเมื่อ : 23 ก.ค. 2551

ประวัติความเป็นมาของแคน

แคน เป็นชื่อเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคอีสานที่เก่าแก่มากมีมาแต่โบราณ แคนเป็นเครื่องดนตรีที่ไซปากเป่าให้เป็นเพลง ใครเป็นผู้คิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่เรียกว่า "แคน" เป็น คนแรก และทำไมจึงเรียกว่า "แคน" นั้น ยังไม่มีหลักฐานที่แน่นอนยืนยันได้ แต่ก็มีประวัติที่เล่าเป็นนิยายปรัมปราสืบต่อกันมา ดังต่อไปนี้

หญิงหม้ายผู้คิดประดิษฐ์ทำแคน

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพรานคนหนึ่งได้ไปเที่ยวล่าเนื้อในป่า เขาได้ยินเสียงนกกรวีก (นกการเวก) ร้องไพเราะจับใจมาก เมื่อกลับมาจากป่าถึงบ้าน จึงได้เล่าเรื่องที่ตัวเองไปได้ยินเสียงนกกรวีกร้องด้วยเสียงไพเราะนั้นให้แก่ชาวบ้าน เพื่อนฝูงฟัง ในจำนวนผู้ที่มาฟังเรื่องดังกล่าวนี้มีหญิงหม้ายคนหนึ่งเกิดความกระหายใคร่อยากจะได้ฟังเสียงร้องของนกกรวีกยิ่งนัก จึงได้พูดขอร้องให้นายพรานล่าเนื้ออนุญาตให้ตนติดตามไปในป่าด้วย เพื่อจะได้ฟังเสียงร้องของนก ตามที่นาย พรานได้เล่าให้ฟังในวันต่อมาครั้นเมื่อนายพรานล่าเนื้อได้พาหญิงหม้ายตนนั้นไปถึงในป่า จนถึง ถิ่นที่นกกรวีกและนกเหล่านั้นกำลังส่งเสียงร้องตามปกติวิสัยของมัน นายพรานก็ได้กล่าวเตือน หญิงหม้ายให้เงี่ยหูฟังว่า

"นกกรวีกกำลังร้องเพลงอยู่ สุเจ้าจงฟังเอาเถอะ เสียงมันอ่อนช้อนแท้ แม่่นบ"

หญิงหม้ายผู้นั้น ได้ตั้งใจฟังด้วยความเพลิดเพลิน และติดอกติดใจในเสียงอันไพเราะของนกนั้นเป็นยิ่งนัก ถึงกับคลั่งไคล้ไหลหลง รา่ฟังอยู่ในใจตนเองว่า

"เฮ็ดจั่งได้นอ จังสิได้ฟังเสียงอันไพเราะ ม่วนชื่น จับใจอย่างนี้ตลอดไป ครั้นสิคอยเฝ้าฟังเสียงนกในถิ่นของมัน ก็เป็นแดนดงแสนกันดาร อาหารก็หายาก มากก็ไม่กั้มมี" จึงได้คิดตัดสินใจแน่วแนในใจตนเองว่า

"เฮาสิต้องคิดทำเครื่องบังเกิดเสียง ให้มีเสียงเสนาะ ไพเราะอ่อนช้อนจับใจ ดุจดังเสียงนกกรวีกนี้ให้จงได้"

เมื่อหญิงหม้ายกลับมาถึงบ้าน ก็ได้คิดอ่านทำเครื่องดนตรีต่าง ๆ ทั้งเครื่องตี ตี เป่า หลาย ๆ อย่าง ก็ไม่มีเครื่องดนตรีชนิดใดมีเสียงไพเราะวิเวกหวานเหมือนเสียงนกกรวีก ในที่สุดนาง ได้ไปตัดไม้ไผ่หน่อชนิดหนึ่งเอามาประดิษฐ์ดัดแปลงเป็นเครื่องเป่าชนิดหนึ่ง แล้วลองเป่าดู ก็รู้สึก ค่อนข้างไพเราะ

จึงได้พยายามดัดแปลงแก้ไขอีกหลายครั้งหลายครา จนกระทั่งเกิดเป็นเสียงและท่วงทำนองอันไพเราะเหมือนเสียงนกกรวีก จนในที่สุดเมื่อได้แก้ไขครั้งสุดท้ายแล้วลองเป่าก็รู้สึกไพเราะอ่อนช้อนดีแท้ จึงคิดที่จะไปทูลเกล้าถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล ไททรงทราบ

ก่อนที่จะได้เข้าเฝ้า นางก็ได้เพียรพยายามปรับปรุงแก้ไขเสียงดนตรีของนางให้ดีขึ้นกว่าเดิม และยังได้ฝึกหัดเป่าเป็นท่วงทำนองต่าง ๆ จนมีความชำนาญเป็นอย่างดี

ครั้นถึงกำหนดวันเข้าเฝ้า นางก็ได้เป่าดนตรีจากเครื่องมือที่นางได้คิดประดิษฐ์ขึ้นนี้ ถวายเมื่อเพลงแรกจบลง นางจึงได้ทูลถามว่า

"เป็นจึงได้ ม่วนบ่ ชำน้อย"

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ตรัสตอบว่า "เออ พอฟังอยู่"

นางจึงได้เป่าถวายซ้ำอีกหลายเพลง ตามท่วงทำนองเลียนเสียงนกกรวีกนั้น เมื่อจบถึง เพลงสุดท้ายพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ทรงตรัสว่า "เทื่อนี้ แคนแแต่" (ครั้งนี้ ดีขึ้นหน่อย)

หญิงหม้าย เจ้าของเครื่องดนตรี จึงทูลถามว่า "เครื่องดนตรีอันนี้ ควรเสี้ยนว่าจึงได้ ชำน้อย" (เครื่องดนตรีนี้ ควรจะเรียกว่าอย่างไร พระเจ้าข้า)

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงตรัสว่า "สูงเสี้ยนดนตรีนี้ว่า "แคน" ตามคำเฝ้าของเธอ อันท้ายนี้ สืบไปเมื่อหน้าเทอดู" (เจ้าจงเรียกดนตรีนี้ว่า "แคน" ตามคำพูดของเราตอนท้ายนี้ ต่อไปภายหน้าเถิด)

ด้วยเหตุนี้ เครื่องดนตรีที่หญิงหม้ายประดิษฐ์ขึ้นโดยไข่มไผ่น้อยมาติดกันไขปากเป่า จึงได้ชื่อว่า "แคน" มาตราบเทาทุกวันนี้

นี่เป็นเพียงนิทานปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมา ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอน

บางท่านก็สันนิษฐานว่า คำว่า "แคน" คงจะเรียกตามเสียงเครื่องดนตรีที่ตั้งออกมาว่า "แคนแล่นแคน แล่นแคน แล่นแคน" ซึ่งเป็นเสียงที่ตั้งออกมาจากการเป่าเครื่องดนตรีชนิดนี้ แต่บางคนก็มีความเห็นว่า คำว่า "แคน" คงเรียกตามไม้ที่ไซทำเตาแคน กล่าวคือ ไม้ที่นำมาเจาะไซ ทำเตาแคนรวมเสียงจากไม้ไผ่น้อยหลาย ๆ ลำนั้น เขานิยมไซไม้ตะเคียน ซึ่งภาษาท้องถิ่นทางภาคอีสานเรียกว่า "ไมแค้น" แต่บางท่านก็ให้ความเห็นที่แตกต่างกันออกไป

แต่มีสิ่งหนึ่งที่นำคิดอยู่บ้างคือ "แคน" นี้ น่าจะสร้างขึ้นโดยผู้หญิง ซ้ำยังเป็น "หญิงหม้าย" เสียด้วย ด้วยเหตุผลที่ว่า ส่วนประกอบที่ไซทำแคนอันสำคัญคือส่วนที่ไซปากเป่า ยังเรียกว่า "เตา แคน" และมีลักษณะรูปร่างเป็นกระเปาะคล้าย "เตานม" ของสตรีอีกด้วย ทั้งการเป่าแคนก็ใช้วิธี เป่าและดูด จนสามารถทำให้เกิดเสียงอันไพเราะ นอกจากนี้ยังมีเหตุผลสนับสนุนอีกข้อคือ คำที่เป็นลักษณะนามเรียกชื่อและจำนวนของแคนก็ใช้คำว่า "เตา" แทนคำว่า อัน หรือ ชิ้น ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น ที่สำคัญคือเสียงของแคนเป็นเสียงที่ไพเราะอ่อนหวาน ซาบซึ้งเหมือนเสียงนกกกรวีก ตาม นิทานเรื่องดังกล่าว เหมือนเสียงของหญิงหม้ายที่واهเวเดียวตาย ดังนั้นถ้าจะกล่าววว่า "หญิงหม้าย" เป็นผู้ประดิษฐ์คิดทำแคนขึ้นเป็นคนแรก จึงเป็นเหตุผลที่น่ารับฟังได้มากพอสมควรทีเดียว

ลักษณะของแคนมีสองชนิด คือ แคนน้อย (ยาวสองคอก คีบ ยาวสองคอก ยาวสองคอกคีบ) และแคนใหญ่ (ยาวสามคอก ยาวสามคอกคีบ สีคอก สีคอกคีบ) ที่เคยใช้ในปัจจุบัน แต่ที่เคยมี ยาวถึงหกคอก

แคนสองขนาดนี้แบ่งเป็นสองอย่าง คือ แคนเจ็ด และแคนแปด แคนเจ็ดนั้นมีลูกเจ็ดคู่ ส่วนแคนแปดนั้นมีลูกแปดคู่

ส่วนแคนของเผ่าลาวลุ่มนั้นมีหกคู่ และแคนของเผ่าลาวสูงมีแค่สามคู่เท่านั้น และใช้ท่อนต่อเตาสำหรับการเป่าตามธรรมดา

แคนลาวสูง ลาวลุ่ม ลาวเทิง

"แคน" ทำด้วยไม้แอ้ หรือไม้เหียน้อย แต่เดิมนี่ไม้แอ้หาได้ยากเขาจึงทำแคนด้วยไม้เหียน้อย และจะต้องหาให้โตลดขนาดเท่านิ้วมือจึงจะใช้ได้ นอกจากไม้เหียน้อยซึ่งทำเป็นลูกแคนยาวลดหลั่นกันตามลำดับ 7 คู่ หรือ 8 คู่ ประกอบเข้ากันกับเตา ดิดสุด (ขี้สุด) ขางบนและขางล่างเตา เพื่อไม่ให้ลมเป่าเขาสูบออกเร็ว แล้วยังมีลิ้นแคน รุแพ้ว และรูนับเสียงเป็นสิ่งสำคัญด้วย ขางในของแต่ละลำไม้ลูกแคนประกอบด้วยลิ้นแคนหนึ่งอันที่มีหนึ่งเสียง และจะต้องเจาะรุแพ้วให้ถูกตามเสียงเสมอ วิธีเป่าแคนลาวลุ่มก็เหมือนกับการเป่าแคนลาวเทิง หรือ ลาวสูง คือจะต้องไขอุ้งมือทั้งสองข้าง อุมเตาแคนไวแล้วเป่าหรือดูดสูบลมที่รูเตา สนวนนิ้วมือก็นับไล่ตามเสียงไปด้วย